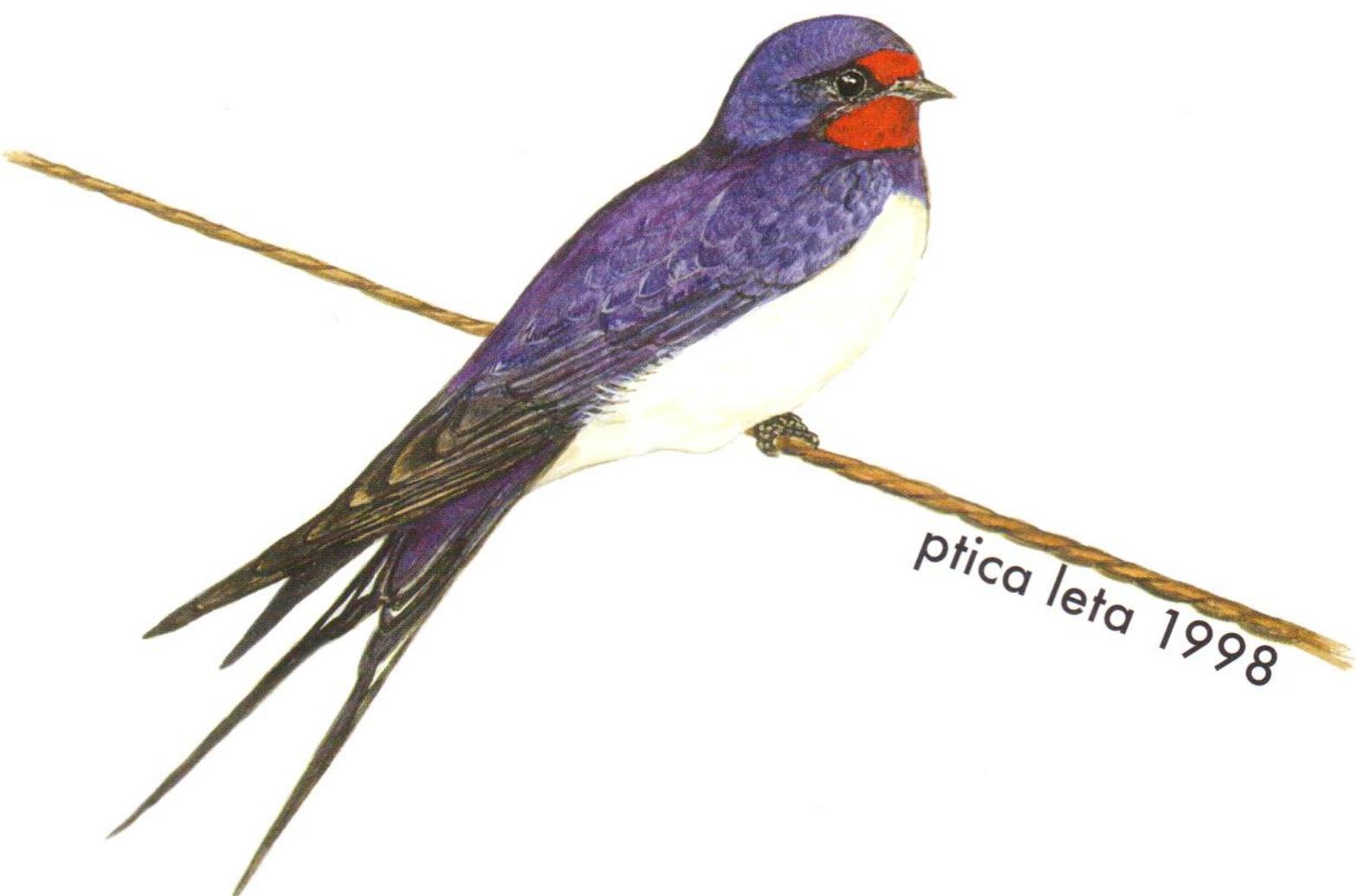

Projekt:

KMEČKA LASTOVKA

Hirundo rustica

ptica leta 1998

Društvo za opazovanje in
proučevanje ptic Slovenije

mobitel
SLOVENSKI OPERATER NMT & GSM

Bodi nam prisrčno pozdravljen, ljubezniva ptica, ki nam vsako leto prineseš zaželeno pomlad in z njo prijetno zelenje in cvetje (Fran Erjavec).

V letu 1998 Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije začenja z novim projektom Ptica leta. Za ptico letošnjega leta smo izbrali kmečko lastovko (*Hirundo rustica*), vsem dobro poznano znanilko pomladi.

Kmečka lastovka se je prilagodila na življenje v človekovi bližini, posebej tam, kjer ta redi živino. Vendar pa je tudi ta ptica ranljiva in danes jo ogroža predvsem posodabljanje kmetijstva. V zahodno-evropskih državah je število kmečkih lastovk že znatno upadlo, pri nas pa je o tem le malo podatkov. To pa je tudi prvi namen našega projekta. V tem letu jih bomo posvetili posebno pozornost, spremljali njihovo vrnitev in popisali čimveč gnezd. Tako se jih bomo vsaj deloma oddolžili za radost, ki nam jo s svojim prihodom vsako leto prinesejo.

Koordinatorki projekta Ptica leta 1998
Jana Kus in Eva Vukelič

KAKO SPOZNAMO KMEČKO LASTOVKO ?

Kmečko lastovko najlaže spoznamo po globoko zarezanem - škarjastem repu. Zgornja stran je kovinsko modra, čelo in grlo pa sta rdečkasto rjave barve. Po trebuhi in delu prsi je perje belkaste barve.

Samec ima običajno zunanja repna peresa (škarje) bistveno daljša kot samica. Mladiči so poleti, ko zapustijo gnezdo, še brez škarjastega repa. Pravi škarjast rep jim zraste šele na prezimovališčih v Afriki.

V Sloveniji živijo poleg kmečke lastovke še štiri vrste lastovk (breguljka, skalna, mestna in rdeča lastovka), ki se od nje ločijo po tem, da imajo raven ali zelo malo zarezan rep. Velikokrat se zgodi, da kmečka lastovka gnezdi skupaj z mestno, le ta pa je manjša in spredaj od grla do nog bele barve. Tudi nad repom je značilno belo obarvana.

OSEBNA IZKAZNICA

Opis: Hrbet kovinsko moder, spodnji del bel, grlo in čelo rjavkasto rdeča. Značilen dolg škarjast rep in kratke noge.

Teža in velikost: Tehta 17-20 g, velika pa je 19 - 22 centimetrov.

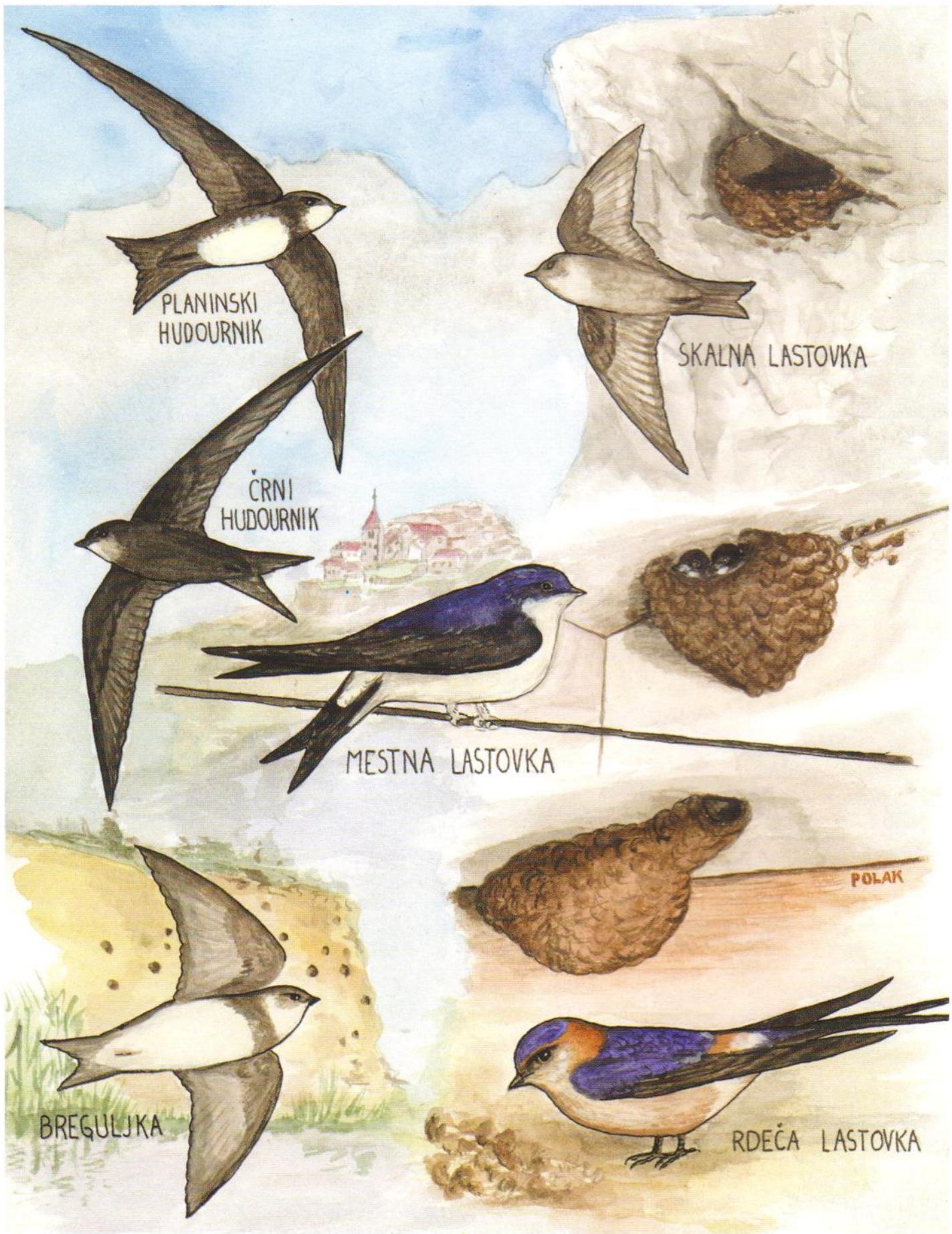
Zivljenjski prostor: Okolica človekovih prebivališč.

Gnezdo: Okroglo, odprto, zgrajeno iz blata in bilk ter znotraj obloženo s perjem. Najpogosteje je nameščeno v hlevu. Po 14-16 dneh se izvalijo goli mladiči - goliči, ki gnezdo zapustijo po dvajsetih dneh.

Način življenja: Poznamo jo kot izvrstno letalko. Majhne žuželke, s katerimi se prehranjuje, lovi v zraku. Je tipična selivka. Septembra odleti na prezimovanje v Afriko. K nam se vrne konec marca ali v aprilu.

Ogroženost: Uvrščena med evropsko ogrožene vrste, v skupino vrst SPEC 3, katerih populacije upadajo. Ogrožajo jo predvsem posodabljanje hlevov, uporaba insekticidov v hlevih ter manjše število prašnih cest, na katerih nabirajo gradiva za gnezdo.

V Sloveniji živijo poleg kmečke še štiri vrste lastovk ter dve vrsti hudournikov. Zato moramo biti pazljivi, da teh vrst pri opazovanju ne zamenjamo s kmečko lastovko (Risba: S. Polak).

RAZŠIRJENOST IN ŽIVLJENJSKI PROSTOR

Kmečka lastovka je splošno razširjena v Evropi, Aziji in Severni Ameriki. Je značilna selivka, ki jeseni odleti v Afriko, kjer prezimi.

Njen življenjski prostor je kulturna krajina, zadržuje se predvsem v bližini hlevov in mokrišč. Prvotno je živila v odprti travnati pokrajini, kjer so se pasle črede kopitarjev. Takrat je gnezdila v skalnih stenah in duplih dreves. Kasneje se je postopoma prilagodila na življenje v bližini človeka in domačih živali, kjer je našla tudi dovolj hrane. V njeni bližini pogosto gnezdi sorodna mestna lastovka (*Delichon urbica*), ki pa gnezdo izdeluje na zunanjem delu stavbe. V višjih predelih kmečko lastovko najdemo le ob kmetijah, kjer še redijo živino.

PREHRANA IN NAČIN ŽIVLJENJA

Hrani se z majhnimi žuželkami, ki jih najde v okolini hleva in živine ter nad vodami in močvirji. Žuželke najpogosteje lovi v zraku, izjemoma jih pobira z listov dreves.

Na tleh bomo kmečke lastovke opazili le pri nabiranju gnezdelnega gradiva. V večjih skupinah posedajo na tleh v času selitve, ko počivajo po daljšem letenju. Za mnoge je pot do Afrike ali nazaj usodna, posebej če v času preleta pride do večjih vremenskih sprememb s sneženjem, daljšim deževjem ali nizkimi temperaturami.

GNEZDITEV

Večino gnezd najdemo v notranjosti hlevov, največkrat na steni, še posebej če je pod njim primerna vodoravna opora.

Gnezdo lahko najdemo tudi na drugih kmečkih poslopjih (kozolec, skedenj) ali celo pod mostom. Zgrajeno je iz blata, pomešanega z rastlinskim materialom, znotraj pa obloženo s perjem. Večina kmečkih lastovk začne gnezdit v začetku maja. V eni gnezditveni sezoni imajo dva zaroda, izjemoma tudi tri. Gnezdo gradita samica in samec. Samica leže 4-5 jajc, iz katerih se po 14-16 dneh izvalijo goli mladiči. Po 20 dneh mladiči gnezdo zapustijo. Starši jih nato še hrani zunaj gnezda in jih učijo loviti. Mladiči se še nekaj časa vračajo prenočevat v svoja gnezda.

Hlev - tipično prebivališče kmečke lastovke (Foto: T. Jančar)
Kmečka lastovka ob gnezdu z mladičem (Foto: D. Šere)

POT V AFRIKO

Kmečka lastovka je selivka. Naše kmečke lastovke prezimujejo v državah osrednje Afrike (Zaire, Zambija, Nigerija, Centralno afriška republika in drugje). To je približno 4.500 kilometrov zračne razdalje od Slovenije.

Kje prezimujejo naše kmečke lastovke smo ugotovili tako, da smo jih označili z aluminijastimi obročki, z izpisano tekočo številko in napisom LJUBLJANA - SLOVENIJA. Če proučevalci ptic - ornitologi - obročane ptice ponovno ujamejo, nam sporočijo podatke z obročkov, ptice pa nato izpustijo.

Kmečke lastovke se v začetku septembra prek Italije, Sredozemskega morja, Alžirije in saharske puščave selijo v svoja prezimovališča. V Afriki si kmečke lastovke obnovijo zalogo maščob ter zamenjajo perje - pravimo, da se golijo. Konec marca lahko pri nas že opazimo prve kmečke lastovke, ki so se srečno vrstile iz svojih prezimovališč v Afriki. Največji prelet je v aprilu, nekatere zamudnice pa se vrnejo šele v mesecu maju.

Selitvena pot slovenskih kmečkih lastovk v svoja prezimovališča v centralni in južni Afriki
(Risba: Dare Šere)

OGROŽENOST KMEČKE LASTOVKE

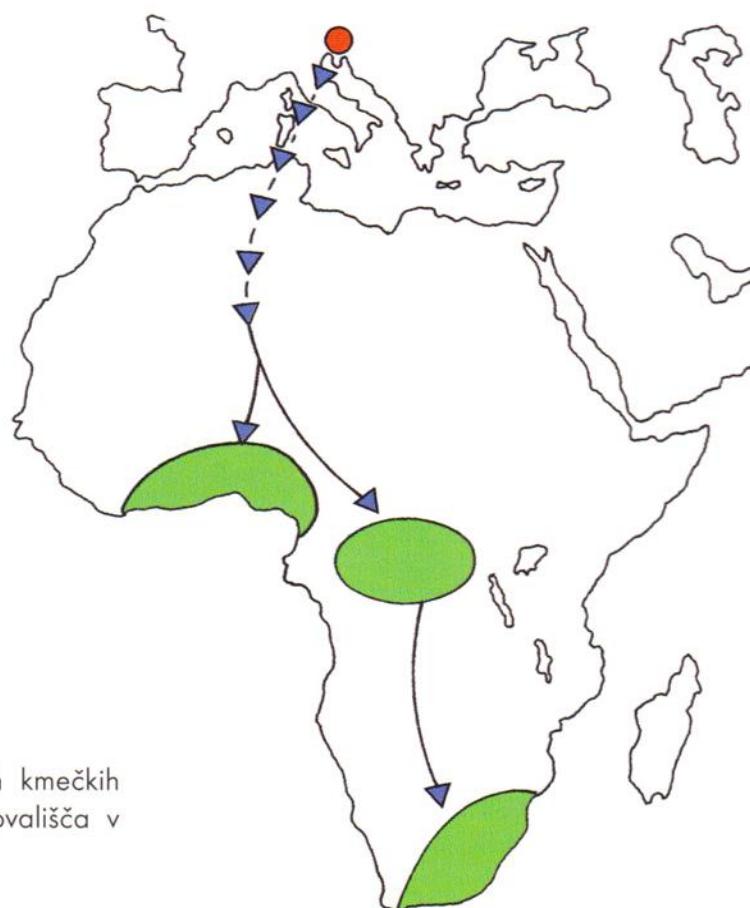
V zadnjih tridesetih letih v večini evropskih držav opažajo zmanjševanje števila kmečkih lastovk. Kot vrsta, katere populacije občutno padajo, je na seznamu ogroženih ptic uvrščena v kategorijo SPEC 3. Kmečko lastovko ogrožajo predvsem:

- intenziviranje kmetijstva, opuščanje tradicionalnih načinov kmetovanja in pašništva, kar vse spreminja njen življenski prostor;
- opuščanje tradicionalnih hlevov, v katerih pogosto ni dovolj primernih polic, na katerih bi lahko zgradile gnezdo;
- povečana uporaba insekticidov, kar je razlog, da lastovke pogosto ne najdejo dovolj žuželk za prehranjevanje.

Lastovke ogrožajo tudi lepljivi muholovci. V hladnih deževnih dneh, ko lastovke lovijo muhe pod stropom domačega hleva, se rado zgodi, da se s perutmi prilepijo na muholovce. Zato uporabo muholovcev odsvetujemo ali pa

jih pred lastovkami zaščitimo z mrežo.

Zaradi zmanjšanega števila makadamskih cest in cestnih luž lastovke teže najdejo primerno gnezdelno gradivo.

NAVODILA ZA IZPOLNJEVANJE OBRAZCA

Obrazec izpolnjujite z velikimi tiskanimi črkami! Pri rubrikah, kjer je navedenih več možnosti, obkrožite ustrezeno črko. Če ne poznate podatkov za katero izmed rubrik, naj prostor ostane prazen, obrazec pa nam pošljite najkasneje do 30. septembra 1998 na naslov:
Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS), p.p. 2395, 1001 Ljubljana

V rubriko Šola napišite ime osnovne ali srednje šole, ki jo obiskujete, le v primeru, če obrazce izpolnjujete v okviru kakšnega šolskega projekta.

A: OPIS OPAZOVANJA PRVE KMEČKE LASTOVKE: Zanima nas, kje in kdaj ste opazili prvo lastovko letošnje pomladi. Če lastovko opazite zunaj naselja, je verjetno šele na poti h gnezdišču, kadar pa jo opazite v bližini hleva, pa je to že kraj, ki ga je izbrala za gnezditve. Zanimajo nas predvsem datumi vrnetev na gnezdišča, saj imamo sedaj takih podatkov malo. Pomembno je, da natančno napišete kraj, datum in vremenske razmere. Število lastovk napišite kolikor je mogoče natančno, če jih je veliko, pa nihovo število vsaj ocenite.

B: POPIS GNEZDITVE KMEČKE LASTOVKE:

1. Naslov: Napišite natančen naslov hiše, h kateri sodi stavba, v kateri popisujete gnezda. V primeru, da je gnezdo pod mostom, napišite naslov najbližje stavbe. Za popisovanje v vsaki stavbi (tudi če pripadajo domačiji z isto hišno številko) uporabite nov obrazec. Za dodatne obrazce se lahko obrnete na DOPPS ali pa jih razmnožite, preden jih izpolnite.

4. Število zasedenih gnezd: V tabelo vpisite, kje ste našli gnezda. Pri štetju zasedenih gnezd je dovolj, da vidite starše, ki hranijo mladiče, saj so pri tem zelo aktivni in neprestano priletavajo v gnezdo. **Ne približujte se gnezdom in ne vznemirjajte staršev in mladičev!** Število mladičev ni pomembno, zanima nas le, ali je gnezdo zasedeno in kje ste ga našli. Če ni v hlevu nobenega gnezda, to vpisite v obrazec in ga nam klijub temu pošljite.

Točke 5 - 9 izpolnite, če so gnezda v hlevu. Sicer ta del pustite prazen in izpolnjujte le še točke od 9 - 11.

5. Namestitev gnezd v hlevu: Zanima nas, koliko gnezd je nameščenih na posameznih delih hleva. Ob naštetih možnostih vpisite število gnezd. Pri tem upoštevajte zasedena in nezasedena gnezda.

6. Velikost hleva: Približno ocenite velikost hleva.

10. Namestitev gnezda na drugih objektih: Kmečka lastovka redkeje gnezdi na drugih objektih, zato nas taka gnezdišča še posebej zanima. Čim natančneje opišite, kje ste našli gnezdo, kako je nameščeno, kakšna je (če je) vodoravnna opora.

11. Oddaljenost gnezda od hleva oz. živine: Kmečka lastovka redkeje gnezdi daleč od hlevov. Zato nas zanima, kako daleč od gnezda je najbližji hlev oz. farma z živino.

Zahvaljujemo se vam za sodelovanje, hkrati pa vas vabimo, da nam pošljete tudi druga zanimiva opažanja o kmečki lastovki, saj bomo rezultate projekta Ptica leta 1998 objavili v društveni reviji *Acrocephalus*.

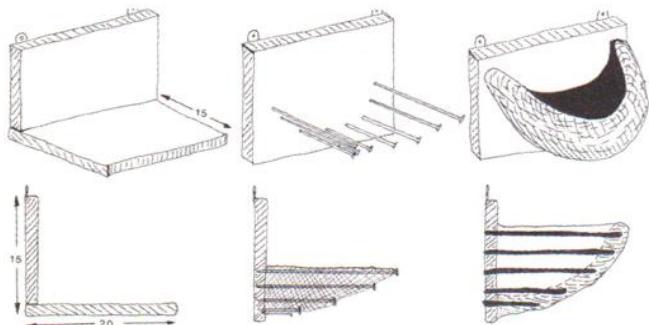
OBRAZEC ZA POPIS KMEČKE LASTOVKE V LETU 1998

Ime in primerek:	Kraj:	Telefon: ()																								
Naslov:	Pošta:	Šola:																								
<p>1. Opazovanje lastovke:</p> a - zunaj naselja b - v naselju, v bližini hlevov <p>2. Kraj:</p> LASTOVKA																										
<p>3. Število opazovanih lastovk:</p> <p>4. Datum:</p>																										
<p>1. Kraj, hišna številka stavbe, kateri pripada objekt z gnezdom:</p>																										
<p>2. Datum:</p> <p>3. Vrsta objekta:</p> a - hlev b - drugi objekti na kmetiji (kateri?) c - pod mostom č - stanovanjska hiša d - druga zgradba (kakšna?) A: PRVA																										
<p>4. Število gnezd kmečke lastovke:</p> <p>kje?</p> v stavbi na stavbi druge																										
<p>B: Popis gnezditve kmečke lastovke</p>																										
<p>5. Število gnezd v hlevu:</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%;">namestitev</td> <td style="width: 33%;">gnezda</td> <td style="width: 33%;">število gnezd</td> </tr> <tr> <td>na lesenem tramu</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>na zidanem delu hleva</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>na gnezdelni polici</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>na okenski polici</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>na luči</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>pod napuščem</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>drugje</td> <td></td> <td></td> </tr> </table>			namestitev	gnezda	število gnezd	na lesenem tramu			na zidanem delu hleva			na gnezdelni polici			na okenski polici			na luči			pod napuščem			drugje		
namestitev	gnezda	število gnezd																								
na lesenem tramu																										
na zidanem delu hleva																										
na gnezdelni polici																										
na okenski polici																										
na luči																										
pod napuščem																										
drugje																										
<p>6. Velikost hleva:</p> m x m																										
<p>7. Vrsta živine v hlevu:</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%;">zasedena</td> <td style="width: 33%;">gnezda</td> <td style="width: 33%;">d - svinje</td> </tr> <tr> <td>a - govedo</td> <td>b - konji</td> <td>e - drugo</td> </tr> <tr> <td>c - drobnica</td> <td></td> <td></td> </tr> </table>			zasedena	gnezda	d - svinje	a - govedo	b - konji	e - drugo	c - drobnica																	
zasedena	gnezda	d - svinje																								
a - govedo	b - konji	e - drugo																								
c - drobnica																										
<p>8. Število glav živine v hlevu:</p>																										
<p>9. Kako je lastovkam omogočen dostop do gnezdz:</p> 1 - odprtine v zidovih 2 - odprta okna/vrata 3 - drugo																										
<p>10. Namestitvev gnezda na drugih objektih (opisište):</p>																										
<p>11. Oddaljenost gnezda od hleva:</p> m																										
Vsa druga zanimiva opažanja lahko napišete na poseben list in ga pošljete skupaj z obrazcem.																										

KAKO LAHKO POMAGAMO KMEČKI LASTOVKI ?

Pomanjkanje primernih gnezdišč lahko omilimo z nameščanjem umetnih gnezdljnih polic in gnezd. Najpreprosteje je, da nekaj večjih žebljev zabijemo kakih 10 centimetrov pod stropom v lesen tram ali zid. Če čez žeblje razpnemo gosto mrežo, jim bomo olajšali nanašanje gnezditvenega materiala. Pravo kopijo lastovičjega gnezda pa lahko izdelamo tudi sami. Na leseno deščico napnemo polkrožne upogljlive vrbove veje in jih s pomočjo mešanice žaganja in cementa oblikujemo v skodelico. Tako pripravljeno gnezdo, ki ga obesimo 4 centimetre pod stropom, bodo lastovke rade sprejele.

Nekoč je imela vsaka vas svoj kal ali tolmun za napajanje živine. Obnovimo jih. Poskrbimo, da ne bodo presahnili, da bodo lastovke tu še naprej nabirale blato za graditev gnezda, se lahko odžejale in kopale. Kmečkim lastovkam pa bomo pomagali tudi posredno z varovanjem močvirij, ki so njihova pomembna postajališča med selitvijo.

Načrti za izdelavo gnezdljnih polic (Risba: S. Polak)

AKCIJE V OKVIRU PROJEKTA PTICA LETA

Prva lastovka pomladi: Prve kmečke lastovke se k nam vrnejo konec marca, večina pa v mesecu aprilu. Če lastovko opazite zunaj naselja, je verjetno šele na poti k gnezdišču, kadar jo opazite v bližini hlevov, pa je to že kraj, ki ga je bila izbrala za gnezditve. Z vašo pomočjo bi radi zbrali čimveč podatkov o datumih vrnitve kmečkih lastovk v Slovenijo in na gnezdišča.

Popis gnezditve kmečkih lastovk: Na društvu smo pripravili obrazce, ki bodo omogočili poenoten popis njihovih gnezdišč.

Fotografski natečaj: Z družbo Mobitel bomo organizirali 2. nagradni fotografski natečaj "Svoboden kot ptica". Osrednja tema letošnjega natečaja bo kmečka lastovka. Vse informacije in pravilnik natečaja dobite na DOPPS-u.

Risarski natečaj: Najmlajše bomo v okviru projekta povabili k sodelovanju z risbami in zgodbami o prvih opazovanjih kmečkih lastovk v letosnjem pomladu.

Objava rezultatov popisa v *Acrocephalus*: V tej društveni reviji bodo zbrani vsi rezultati, ki jih bomo z vašo pomočjo zbrali v tem letu. Hkrati pa bomo objavili tudi vse zanimive prispevke o kmečki lastovki.

Raziskovalne naloge: Najbolj prizadetni med vami bodo lahko izdelali raziskovalne naloge na temo kmečke lastovke in jih predstavili na 4. srečanju mladih ornitologov, ki bo v novembru 1998.

Prirodoslovni muzej Slovenije
Slovene Museum of Natural History

Vodji projekta: Jana Kus, Eva Vukelič; **Besedilo:** Tomaž Jančar, Jana Kus, Slavko Polak, Dare Šere, Eva Vukelič; **Lektura:** Henrik Ciglič; **Fotografija:** Dare Šere, **Risbe:** Slavko Polak; **DTP:** Primož Karba, KGB ZOD; **Tisk:** Hren grafika; **Naklada:** 5000 izvodov

Informacije: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS), p.p. 2395, 1001 Ljubljana, tel. (061) 133 95 16, mobil 0609 625 210